

**ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ПРОТИПРАВНИМ ЗАВОЛОДІННЯМ
МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД**

**COUNTERACTING CRIMES RELATED TO THE UNLAWFUL APPROPRIATION
OF PROPERTY OF AN ENTERPRISE, INSTITUTION, OR ORGANIZATION:
EUROPEAN EXPERIENCE**

Мета статті полягає у аналізі європейського досвіду щодо протидії злочинам, пов'язаним із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. У статті проаналізовано положення нормативно-правових актів і відповідну правозастосовну практику діяльності іноземних правоохоронних органів щодо протидії злочинам, пов'язаним із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. Узагальнюючи зарубіжний досвід, встановлено, що в більшості іноземних держав термін «рейдерство» асоціюється з таким явищем, як «hostile takeover» («недружнє (чи вороже) поглинання»), оскільки присутній такий насильницький елемент, як незаконне захоплення майна або агресивне поглинання підприємств. Дослідженням також встановлено, що більшість іноземних країн не містять спеціальних норм, які регламентують кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації (рейдерство). Наголошено, що попри постійну еволюцію форм і способів вчинення рейдерських захоплень в Україні, запровадження позитивного міжнародного досвіду у сфері протидії злочинам, пов'язаним із незаконним заволодінням майном підприємства, установи чи організації, за допомогою спеціалізованих підрозділів поліції є вкрай актуальним. Більшість європейських країн застосовують такі заходи саме на державному рівні, встановлюючи чітко регламентовані норми законодавства, які допомагають запобігти цьому негативному явищу. На основі опрацьованого та узагальненого сучасного передового іноземного досвіду розроблено науково обґрунтовані рекомендації щодо протидії злочинам, пов'язаним із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. Зазначимо, що іноземна практика у цій сфері є надзвичайно багатогранною, однак впровадження українськими правоохоронними органами інноваційних підходів та методик, які активно застосовуються у діяльності спеціалізованих поліцейських структур за кордоном, матиме позитивний вплив на підвищення результативності боротьби з правопорушеннями, що стосуються протиправного привласнення активів суб'єктів господарювання на території України.

Ключові слова: протидія, розслідування, взаємодія, спеціальні підрозділи (органи), підприємства, установи, організації, зарубіжний досвід.

The purpose of the article is to analyze European experience in combating crimes related to the unlawful appropriation of property of an enterprise, institution, or organization. The article analyzes the provisions of regulatory legal acts and the relevant law enforcement practice of foreign law enforcement agencies in combating crimes related to the illegal seizure of property of an enterprise, institution, or organization. Summarizing foreign experience, it is established that in most foreign countries the term "raiding" is associated with such a phenomenon as "hostile takeover" ("unfriendly (or hostile) takeover"), since there is such a violent element as the illegal seizure of property or aggressive takeover of enterprises. The study also found that most foreign countries do

not contain special norms regulating criminal liability for crimes related to the unlawful appropriation of property of an enterprise, institution, or organization (raiding). It was emphasized that despite the constant evolution of the forms and methods of committing raiding seizures in Ukraine, the introduction of positive international experience in the field of combating crimes related to the unlawful appropriation of property of an enterprise, institution, or organization, with the help of specialized police units, is extremely relevant. Most European countries apply such measures at the state level, establishing clearly regulated legislative norms that help prevent this negative phenomenon. Based on the developed and generalized modern advanced foreign experience, scientifically based recommendations have been developed on combating crimes related to the unlawful appropriation of property of an enterprise, institution, organization. It should be noted that foreign practice in this area is extremely multifaceted, however, the introduction by Ukrainian law enforcement agencies of innovative approaches and methods that are actively used in the activities of specialized police structures abroad will have a positive impact on increasing the effectiveness of the fight against offenses related to the unlawful appropriation of assets of business entities on the territory of Ukraine.

Key words: counteraction, investigation, interaction, special units (bodies), enterprises, institutions, organizations, foreign experience.

Постановка проблеми. Серед гарантованих ключових пріоритетів держави Конституція України виокремлює захист прав та законних інтересів усіх суб'єктів права власності та господарювання. Останніми роками, в умовах перманентних кризових станів в економіці та складної геополітичної ситуації, протиправне заволодіння майном підприємства, установи та організації (далі – рейдерство) набуло загрозливих масштабів, що негативно впливає на рівень економічної безпеки держави, погіршує інвестиційну привабливість для залучення активів та ускладнює ведення великого та середнього бізнесу. Протидія незаконному заволодінню власністю господарюючих суб'єктів визнається стратегічно важливим завданням, що особливо загострюється в умовах воєнного стану.

Про поширеність рейдерства в державі свідчить її місце у світових рейтингах: згідно з Міжнародним індексом захисту прав власності (International Property Rights Index (IPRI)) Україна у 2024 році посіла 102 місце з 125 країн. Така динаміка спостерігається й за показниками Глобального інноваційного індексу (Україна посідає 60 місце із 133 країн та 34 місце серед 39 економік Європи). Показник Індексу економічної свободи України також помітно знизився (150 місце зі 165 країн). За даними компанії Dragon Capital, щорічний дохід від рейдерства в Україні оцінюється на рівні 3 млрд дол. США (тоді як за офіційними даними Колегії з розгляду скарг у сфері державної реєстрації втрати суб'єктів господарювання за доведеними рейдерськими атаками на місяць становили 10 млн грн, а у річному вимірі – 120 млн грн). За останні десять років в Україні зазнали рейдерських атак усі головні сфери (галузі): промисловість; сільське господарство; транспорт; будівництво; внутрішня торгівля; фінанси, кредит та страхування; житлово-комунальне господарство; охорона здоров'я; культура і мистецтво; освітня та науково-дослідна діяльність.

Враховуючи вище викладене, варто підкреслити, що вивчення міжнародного досвіду може стати підґрунтям для формування нових напрямів кримінологічної діяльності органів поліції, які довели свою ефективність у протидії вчиненню кримінальних правопорушень у міжнародній практиці. Окрім цього, такий підхід дозволяє ідентифікувати помилки та недоліки, допущені в інших країнах під час боротьби з аналогічними викликами, що є надзвичайно цінним у контексті формування національної стратегії, з урахуванням специфіки українських умов [1, с. 263], що зумовило **актуальність вибраної теми.**

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі засади зарубіжного досвіду протидії правоохоронними органами злочинам, пов'язаним із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації досліджували такі вчені, як: Н. О. Афендікова, А. І. Бегійович, Т.Є. Безносюк, Ю. А. Будник, Т. В. Ганущак, Є. С. Гіденко, Н. М. Грищенко, З. Б. Живко, Ю. В. Живова, А. М. Зубок, В. Є. Когут, М. А. Колесник, В. О. Коломійчук, П. С. Лютіков, А. І. Матеко, Р. О. Мовчан, І. А. Наход, А. О. Ополінський, С. О. Павленко, Р. А. Панасенко, О. В. Провіна, Л. В. Руденко-Сударєва, В. Г. Севрук, О. Б. Таращанська, І. М. Федулова, А. Є. Фоменко, І. В. Хорт тощо.

Мета статті полягає у аналізі європейського досвіду щодо протидії злочинам, пов'язаним із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. За спостереженнями І.М. Федулової, у більшості європейських країн відсутні окремі норми кримінального права, які б передбачали відповідальність за незаконне заволодіння активами юридичних осіб – явище, яке дослідниця ототожнює з терміном «рейдерство». На її думку, така ситуація обумовлена ефективністю правового регулювання корпоративних відносин за допомогою норм цивільного, господарського та податкового права, що, натомість, унеможливує необхідність застосування кримінально-правових заходів впливу [2, с. 46–47; 3].

У західній правовій та економічній доктрині під терміном «рейдерство» зазвичай розуміється ситуація, коли одна компанія намагається встановити контроль над іншою без згоди її керівного складу, тобто здійснює примусове поглинання всупереч волі правління та ради директорів компанії-об'єкта [4, с. 6; 5, с. 75]. У країнах із розвинутою ринковою економікою ефективне корпоративне управління тісно інтегроване із процесами злиття та поглинання, які нерідко виступають як дієві інструменти перерозподілу власності. Такі трансформаційні механізми часто передбачають реструктуризацію підприємств, що сприяє їх фінансовому оздоровленню, оптимізації діяльності й інколи зміні власника. Злиття, як одна з форм трансформації, реалізується через об'єднання підприємства-боржника з економічно стабільнішими структурами. У результаті такого об'єднання підприємство, що перебувало у кризовому стані, втрачає власну юридичну самостійність. На відміну від злиття, поглинання передбачає вкладення значних капіталів одного суб'єкта господарювання в інший з метою встановлення контролю. При цьому підприємство, що поглинається, може зберігати свій правовий статус у вигляді дочірньої юридичної особи, хоча фактично втрачає економічну незалежність [6, с. 220].

Поділяємо точку зору Н. М. Гриценка щодо того, що здійснення порівняльно-правового аналізу статті 206-2 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння майном підприємства, установи чи організації, у зіставленні з аналогічними нормами кримінального законодавства інших держав, дає змогу виявити як спільні риси, так і характерні відмінності таких правових конструкцій. Це, натомість, сприятиме глибшому розумінню сутності відповідного правопорушення, а також допоможе ідентифікувати наявні недоліки в національному законодавстві та запропонувати шляхи їх усунення, що є важливим для підвищення ефективності регулювання кримінальної відповідальності за таке діяння в Україні [7, с. 32].

Таким чином, істотне значення надається вдосконаленню превентивної діяльності органів правопорядку. У іноземних державах функціонують відомчі структури в межах судових, досудових, пенітенціарних та постпенітенціарних інституцій. Окрім цього, існує значна кількість дрібних спеціалізованих організацій, що здійснюють кримінологічні дослідження та зосереджуються на розробленні заходів протидії загрозам, спрямованим проти малих підприємств з боку різноманітних форм організованої злочинності [8].

У нинішній фазі утвердження України як повноправного суб'єкта європейської спільноти реалізується комплексна стратегія трансформацій, орієнтованих на економічний розвиток в умовах поступової інтеграції до ЄС [9]. У складних умовах сучасної глобалізованої економіки європейські країни активно впроваджують нові інструменти для запобігання іноземному втручання в корпоративний сектор, зокрема в аграрну галузь. Пандемія COVID-19 спричинила стрімке падіння вартості акцій компаній, що, зі свого боку, привернуло увагу опортуністичних інвесторів та корпоративних рейдерів. Особливу активність у цей період виявили азійські компанії та інвестиційні фонди, які намагалися використати ринковий спад задля посилення власних позицій у глобальному бізнес-просторі. У країнах із розвинутою економікою правові механізми унеможливають застосування злочинних схем у процесі злиттів і поглинань, що істотно знижує ризик реалізації рейдерських стратегій. Система протидії рейдерству в цих державах охоплює широкий спектр як стратегічних, так і оперативних заходів, які спрямовані, з одного боку, на усунення причин, що зумовлюють виникнення цього негативного явища, а з іншого – на мінімізацію його наслідків, захист правомірних інтересів учасників корпоративних відносин і забезпечення швидкого відновлення порушених прав власності на законних підставах. У межах ЄС правове регулювання процесів поглинання здійснюється відповідно до Директиви 2004/25/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 квітня 2004 року про публічні пропозиції щодо поглинання. Зазначена директива передбачає забезпечення прозорості та рівного доступу до повної і достовірної інформації для всіх учасників ринку. Обов'язковими елементами правового забезпечення виступають: документація щодо пропозиції про поглинання (оферта) та захисна документація, а також дані про правовий статус, фінансове становище, бухгалтерські показники й інші характеристики компаній, які беруть участь у відповідних угодах. Крім того, у відповідь на нові виклики, зокрема

ті, що виникли у зв'язку з пандемією COVID-19, в ЄС були впроваджені додаткові регуляторні заходи. Одним із них став Регламент (ЄС) 2019/452 Європейського парламенту та Ради від 19 березня 2019 року щодо перевірки прямих іноземних інвестицій (ПІІ), який набув чинності в усіх державах-членах ЄС з 11 жовтня 2020 року. Цей нормативний акт надає країнам право перевіряти іноземні інвестиції з міркувань національної безпеки або громадського порядку, а також вживати необхідних заходів для усунення потенційних ризиків. Регламент поширюється на всі сектори економіки і не містить обмежень щодо сфери його застосування [10].

У низці європейських держав створено спеціалізовані органи, які здійснюють нагляд у сфері корпоративних злиттів і поглинань – як дружніх, так і недружніх – окремо від органів, що реалізують державну антимонопольну політику. Зазначені інституції на практиці реалізують положення Директиви 2004/25/ЄС, забезпечуючи дотримання вимог прозорості та добросовісної конкуренції. Позитивним аспектом для країн ЄС є уніфікація вимог щодо правового статусу, процедурної регламентації діяльності та критеріїв функціонування таких структур. Серед них варто відзначити: Австрійську комісію з питань корпоративних поглинань (Austrian Takeover Commission), Ірландську раду з корпоративних поглинань (The Irish Takeover Panel), Фондову біржу Осло в Норвегії (The Oslo Stock Exchange of Norway), Шведську раду з корпоративних поглинань (The Takeover Panel of Sweden), а також Раду з питань поглинань Об'єднаного Королівства (The Takeover Panel of the United Kingdom) [11; 12, с. 62].

Враховуючи подібність соціальної, правової та економічної моделей Великобританії й США, цілком логічною є подібність у підходах до забезпечення корпоративної безпеки. У зв'язку з цим доцільно розглянути ключовий нормативний акт – Companies Act 2006 (Акт про компанії), що є найбільш масштабним та змістовним законодавчим документом за всю історію британського парламентаризму. Структурно цей акт охоплює положення, які регламентують процедури перехоплення корпоративного контролю над «підприємством-мішенню» (takeover) [13], зокрема: угоду акціонерів (Shareholders Agreement) та угоду про купівлю-продаж (Sale and Purchase Agreement) [14].

Таким чином, у міжнародній практиці рейдерські захоплення мають специфічні форми реалізації та відмінності у способах ведення. У кожній країні сформувалися свої підходи до протидії цьому явищу, з огляду на національні правові, економічні та соціальні особливості. Зокрема, у Великобританії домінують дружні злиття, тоді як ворожі поглинання отримують осуд як з боку ділових кіл, так і з боку громадськості. Це пояснюється особливим ставленням до підприємства як до соціально значущого інституту, відповідальність за належне функціонування якого несуть не лише власники, а й працівники, ділові партнери, органи державної влади та суспільство загалом. У Німеччині, натомість, низький рівень корпоративних конфліктів обумовлений високим рівнем концентрації власності та обмеженою часткою акцій у вільному обігу, що ускладнює здійснення зовнішнього поглинання [15; 16].

На підставі аналізу особливостей процесів корпоративного поглинання у Великій Британії впродовж останніх двох десятиліть можна зробити висновок, що специфіка реалізації рейдерських дій (зокрема кількість придбаних акцій, форми та методи їх використання) значною мірою зумовлена політичною кон'юктурою, правовим регулюванням та рівнем розвитку інституційної інфраструктури в державі. Особливої уваги заслуговує той факт, що надмірна фрагментація структури власності у британських компаніях сприяє зростанню кількості ворожих поглинань, створюючи сприятливе середовище для зовнішніх інвесторів, зацікавлених у встановленні контролю над підприємствами [17, с. 12–13]. Велика Британія продовжує вдосконалювати механізми забезпечення дотримання норм щодо контролю за поглинанням іноземних компаній та протидії рейдерським практикам. Ці заходи були посилені останніми роками у зв'язку з підвищенням ризиків для національної безпеки, які виникають у контексті розвитку технологічних інновацій. Так, Закон про національну безпеку та інвестиції (National Security and Investment Act) був анонсований у промові королеви 19 грудня 2019 року як відповідь на необхідність модернізації підходів до контролю іноземних інвестицій. Вказаний нормативний акт став логічним продовженням положень Регламенту ЄС щодо перевірки ПІІ і покликаний замінити обмежені повноваження уряду Великобританії, передбачені Законом про підприємства 2002 року (Enterprise Act 2002) [10].

У сфері корпоративного управління поглинання й злиття у Великій Британії регламентуються положеннями Companies Act 2006 (Акт про компанії), який встановлює перелік рішень, що потребують ухвалення спеціальною резолюцією (qualified resolution), тобто за умови отримання не менш ніж 75% голосів акціонерів. До таких рішень належать: внесення змін до статуту компанії; зміна найменування компанії; перереєстрація компанії з публічної в приватну або навпаки;

трансформація компанії з необмеженою відповідальністю у компанію з обмеженою відповідальністю; відмова від переважного права акціонерів на придбання додаткових акцій; зменшення статутного капіталу компанії; придбання компанією власних акцій поза межами фондового ринку; здійснення виплат з капіталу для викупу або погашення власних акцій [18; 19].

Отже, важливою рисою правового регулювання процесів злиття та поглинання у Великій Британії є високий рівень відкритості й публічності укладення таких угод, що слугує ефективним інструментом для забезпечення захисту інтересів як окремих акціонерів, так і компанії загалом. Усі процедури, пов'язані зі злиттям суб'єктів господарювання, повинні бути формалізовані в письмовому вигляді. Відповідний документ має містити повну та достовірну інформацію, необхідну для укладення угоди, зокрема: найменування компанії, що беруть участь у злитті; відомості про структуру їхнього акціонерного капіталу; порядок перерозподілу прав власності після завершення угоди; подальший розподіл управлінських повноважень, відповідальності та прибутку; а також знову пропозицію для компанії, яка підлягає поглинанню. Крім того, укладення угоди про злиття має бути схвалене на загальних зборах акціонерів. Перед винесенням питання на голосування, обов'язковим є заслуховування доповіді генерального директора компанії, а також незалежного експерта, у якій повинні бути наведені аргументи щодо доцільності, прийнятності та потенційної вигоди від об'єднання з іншою компанією. Companies Act 2006 (Акт про компанії) передбачає, що зазначена доповідь має ґрунтуватися не лише на суб'єктивних оцінках, а повинна містити належне економічне обґрунтування, підтверджене фінансовими показниками діяльності обох компаній, їхньою бухгалтерською звітністю, аналітичними висновками та прогнозами господарського розвитку [20, с. 154–156].

Законодавство Великої Британії про компанії захищає інтереси акціонерів шляхом вимоги прийняття рішень спеціальною резолюцією (кваліфікованою більшістю голосів). Відповідно до вимог Sixth Council Directive, оферент, що придбав за наслідками публічної пропозиції не менше 90 % акцій, повинен примусово викупити і решту акцій за тією самою ціною. Якщо ж за наслідками пропозиції оферент отримав контроль над 90 % всіх акцій компанії, міноритарні акціонери, що залишилися, зобов'язані продати свої акції оференту [21; 22].

Особливу увагу заслуговують механізми протидії рейдерству, що застосовуються в Іспанії. Однією з ключових особливостей національного підходу є запровадження кримінальної відповідальності за незаконне втручання в управлінську діяльність підприємств. Відповідна правова норма передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від шести місяців до трьох років, а також накладення штрафу у розмірі, що утричі перевищує суму отриманого неправомірного прибутку на осіб, які: приймають або використовують рішення, що спричиняють майнову шкоду компанії; незаконно привласнюють право голосу, що їм не належить; застосовують інші аналогічні шахрайські методи з метою отримання контролю над підприємством. Ці положення частково охоплюють поширені рейдерські практики, зокрема подання до податкових органів фіктивних протоколів загальних зборів, які містять неправдиву інформацію про зміну керівного складу юридичної особи з метою перехоплення корпоративного управління. Утім, попри наявність дієвих інструментів відповідальності, законодавство Іспанії має і певні недоліки, що ускладнюють ефективну боротьбу з рейдерськими проявами. Зокрема, відсутні нормативні положення, які б прямо регламентували захист корпоративних прав від маніпуляцій з реєстром акціонерів, що створює потенційні загрози для безпеки корпоративного контролю та підвищує ризик здійснення недобросовісного впливу на діяльність акціонерних товариств [23; 24, с. 31–32; 25; 26, с. 44].

У відповідь на виклики, спричинені пандемією COVID-19, багато країн світу запровадили надзвичайні законодавчі заходи, зокрема в контексті контролю за іноземними інвестиціями, у тому числі в стратегічно важливих секторах, таких як аграрний. Зазначені механізми розглядаються як інструменти захисту національних економічних і соціальних інтересів, що зазнали серйозного впливу внаслідок глобальної кризи охорони здоров'я. Прикладом такої законодавчої ініціативи є Іспанія, яка затвердила новий, особливо жорсткий режим перевірки іноземних інвестицій, що стосується будь-яких інвесторів з-поза меж Європейської економічної зони (ЄЕЗ). У межах загального підходу, реалізованого країнами ЄС, 17 березня 2020 року в Іспанії було ухвалено Королівський закон-декрет (Real Decreto-Ley, RDL). У преамбулі до RDL наголошується, що мотивацією для його прийняття стало стрімке падіння індексів на фондовому ринку, спровоковане пандемією COVID-19, що створило реальні загрози для іспанських публічних компаній, акції яких знаходяться в обігу на біржі. Відповідно, новий законодавчий інструмент був розроблений з метою забезпечення захисту національних емітентів, які у кризовий період стали потенційною мішенню для агресивних дій іноземних інвесторів [10].

Наприклад, в Італії передбачено кримінальну відповідальність за правопорушення, пов'язані з корпоративними відносинами [26, с. 44]. Певний інтерес становить стаття 258 Кримінального кодексу Іспанії, відповідно до якої особа, яка після вчинення злочинного діяння, з метою уникнення виконання цивільно-правової відповідальності, що виникає з цього діяння, вчиняє дії з розпорядження майном або приймає на себе зобов'язання, що зменшують її майновий стан, унаслідок чого вона стає повністю або частково неплатоспроможною, підлягає кримінальній відповідальності. У цій ситуації не йдеться про легалізацію майна, здобутого злочинним шляхом, оскільки не переслідується мета надання правомірного вигляду володінню, користуванню і розпорядження їм. Однак під час здійснення рейдерського захоплення рано чи пізно факт незаконності походження майна, отриманого в результаті його вчинення, стане очевидним, відповідно, для його збереження в тій чи іншій формі слід провести його відчуження, щоб на нього не могло бути звернено стягнення [27].

Італія значно посилила правовий механізм захисту національних стратегічних активів від зовнішнього втручання шляхом розширення дії правил т. зв. «Golden Power» – спеціального режиму контролю за іноземними інвестиціями. 8 квітня 2020 року, у відповідь на надзвичайну ситуацію, спричинену пандемією COVID-19, та відповідно до базових положень, викладених у Комюніке Європейської Комісії від 25 березня 2020 року щодо захисту ключових європейських активів і технологій, урядом Італії було прийнято Законодавчий декрет № 23/2020. Цей нормативний акт передбачає запровадження спеціальних заходів щодо охорони національного економічного потенціалу, зокрема через розширення переліку стратегічних секторів, на які поширюється дія законодавства про Golden Power. Таким чином, під державний контроль потрапляють операції з іноземними інвестиціями в італійські підприємства, які до цього часу не підлягали регулюванню, але в умовах економічної нестабільності можуть стати об'єктами підвищеного інтересу з боку іноземних опортуністичних інвесторів. Зміни, внесені декретом, надають уряду Італії ширші повноваження для втручання в угоди, що стосуються значно ширшого кола галузей, зокрема аграрного сектора та земельних правовідносин. Крім того, оновлене законодавство уповноважує італійські органи влади здійснювати перевірку будь-якого потенційного інвестора-нерезидента, навіть якщо він є громадянином або суб'єктом господарювання держави-члена Європейського Союзу [10].

У Кримінальному кодексі Італії у главі I, розділі XIII «Злочини проти власності» об'єднані такі заборони, які регулюють відповідальність за порушення прав на землю, особливо прав на нерухоме майно [28, с. 328]. Стаття 631 – «Незаконне привласнення» (Usurpazione): кримінальна відповідальність за вчинення дій, таких як знищення, пошкодження або переміщення меж нерухомого майна з метою його повного чи часткового привласнення. Стаття 633 – «Захоплення земель чи будівель» (Invasione di terreni o edifici): кримінальна відповідальність за незаконне захоплення чужих земель або будівель, яке має за мету їхнє подальше зайняття або інші корисні цілі. Стаття 634 – «Насильницьке порушення володіння нерухомістю» (Turbativa violenta del possesso di cose immobili): кримінальна відповідальність за порушення володіння нерухомістю, здійснене застосуванням насильства чи погрозою його застосування [29, с. 71].

Наступною країною Західної Європи, де рівень ворожих поглинань є значно нижчим, ніж у США, є ФРН. Для німецького корпоративного сектору притаманні переважно партнерські моделі злиття компаній, а випадки протистояння, включаючи ті, що спричинені спробами недружніх поглинань, зустрічаються вкрай рідко [30, с. 28]. Такий низький рівень суперечностей у сфері корпоративного контролю в Німеччині пояснюється високим ступенем концентрації капіталу, обмеженою кількістю акцій, що перебувають у вільному обігу, а також функціонуванням дієвих інструментів запобігання недружнім поглинанням [17, с. 13]. У 1995 році в Німеччині було прийнято добровільний кодекс щодо недружніх злиттів, у якому зазначалося, що компанія-ініціатор повинна заздалегідь поінформувати компанію-об'єкт, Німецьку фондову біржу та спеціальну Комісію з питань поглинань перед початком придбання її акцій. А вже у 1998 році Німецька біржа визнала дотримання цього Кодексу обов'язковим [26, с. 44]. Згідно з ним, оголошення про намір купівлі акцій має бути оприлюднене в загальнонаціональному друкованому виданні. Акціонери цільової компанії повинні мати щонайменше 28 днів на ухвалення рішення щодо продажу своїх цінних паперів за справедливо визначеною вартістю [31, с. 3; 12, с. 62–63].

У ФРН до поняття майнових об'єктів для цілей оподаткування включаються як об'єкти нерухомості, так і рухомі активи. З цієї метою функціонують два державних реєстраційних ресурси, які містять відомості про земельні ділянки. Першим є земельний кадастр, що акумулює дані про просторово-фізичні параметри кожної земельної одиниці, встановлені в результаті

геодезичних та межових робіт. Цей реєстр поділяється на дві складові: кадастрову документацію та кадастрову реєстрову книгу. Другим реєстраційним інструментом є поземельна книга, яка базується на інформації з земельного кадастру. На сьогодні вона виконує функцію офіційного реєстру правового оформлення речових прав на земельні ділянки. У цьому реєстрі також фіксуються обмеження (обтяження) майнових прав, зокрема сервітуту, іпотечні зобов'язання (застави на об'єкти нерухомості) тощо [32, с. 76; 33, с. 29].

Крім того, Німеччиною було запроваджено нові нормативні обмеження щодо контролю за інвестиційними угодами, що дозволяють запобігти операціям, які можуть призвести до «ймовірного загострення» загальнонаціональної безпеки. Федеральне міністерство економіки та енергетики (Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, BMWi) підготувало проєкт змін до Регламенту з питань зовнішньої торгівлі та платіжного обігу (Außenwirtschaftsverordnung, AWV). У ньому передбачено доповнення переліку галузей, у яких угоди з участю іноземних інвесторів підлягають обов'язковому аналізу з точки зору безпекових ризиків. Відповідний перелік галузей планується розширити з 11 до 27 напрямів, охоплюючи нові стратегічно важливі сфери. Після цього стане обов'язковим попереднє інформування BMWi про намір укласти прямі інвестиційні угоди у зазначених галузях, причому така угода не може бути реалізована до завершення відповідної перевірки. 27 квітня 2021 року федеральний уряд ухвалив 17-ту поправку до AWV, що адаптує механізм регулювання іноземних інвестицій відповідно до актуальних викликів. Вона суттєво розширює перелік секторів і відповідних видів господарської діяльності (зокрема великих аграрних підприємств із площею оброблюваних земель понад 10 тис. гектарів), які підлягають обов'язковому декларуванню, а також впроваджує важливі процедурні оновлення та конкретизації [10].

Таким чином, у ФРН не сформувався активний ринок ворожих поглинань. Історично відомо лише декілька подібних випадків. Першою німецькою корпорацією, до якої висловив інтерес недружній інвестор, стала компанія «Continental AG» у 1990 році. Італійська «Pirelli Group» разом із численними італійськими партнерами придбали частку акцій, яка хоч і не перевищувала 50 % статутного капіталу, могла надати їм звичайну більшість голосів на загальних зборах акціонерів. Однак «Pirelli» та її союзники не змогли реалізувати свій план зняття обмеження на голосувальні права, які були встановлені на рівні п'яти відсотків для компанії «Continental AG». З правової точки зору, це пояснювалося тим, що весь об'єднаний пакет акцій союзників було юридично зараховано до «Pirelli», внаслідок чого їх сукупне право голосу було обмежено п'ятьма відсотками загального обсягу емітованих акцій. З економічного боку, невдача «Pirelli» полягала в тому, що вона не заручилася підтримкою Deutsche Bank та інших німецьких фінансових і промислових структур, які виступили на захист незалежності «Continental AG». Публічної тендерної пропозиції акціонерам компанії подано не було [34, с. 87–88].

Водночас в Австрійській Республіці вся нерухомість та її власники, включаючи землевласників, підлягають обов'язковій державній реєстрації у спеціальному реєстрі нерухомості. У цьому реєстрі фіксуються також зобов'язання, якими обтяжується майно, що сприяє зменшенню ризиків у разі оформлення іпотечних угод [33, с. 29].

Правове регулювання статусу різних учасників господарських відносин, зокрема корпоративних суб'єктів, у Французькій Республіці здійснюється через низку нормативно-правових документів. Серед них особливу вагу мають: Закон про комерційні товариства від 1966 року; Декрет щодо комерційних товариств 1967 року; Ордонанс, що гарантує свободу ціноутворення та відкрити конкуренцію. Торговельний кодекс Франції містить положення кримінально-правового характеру, спрямовані на охорону корпоративних відносин та встановлює санкції за порушення, що посягають на порядок управління у всіх типах юридичних осіб, що функціонують на території Франції. Зокрема, за протиправні дії під час формування статутного капіталу підприємства передбачена кримінальна відповідальність – покарання у вигляді позбавлення волі до п'яти років та штрафні санкції до 20 тис. євро за шахрайське завищення оцінки майнових внесків до статутного фонду [24, с. 30–31]. Аналізуючи діяльність правоохоронних органів Франції у сфері розслідування правопорушень, пов'язаних з управлінням корпоративними структурами, слід відзначити активне застосування відповідних положень Закону про комерційні товариства 1966 року. Цей закон де-факто виступає окремим кодексом, що ретельно регламентує правовідносини у сфері функціонування акціонерних компаній. Крім того, у Франції чинний Торговельний кодекс, який містить детально врегульовані механізми вирішення корпоративних спорів. Так, ефективне застосування положень розділу IV зазначеного кодексу, який передбачає кримінальну відповідальність за порушення, пов'язані з діяльністю комерційних суб'єктів, сприяло майже повній відсутності у Франції не лише рейдерських захоплень, а й загалом злочинних посягань у сфері корпоративних відносин [12, с. 62–63].

Французька держава здійснює перегляд чинної політики у сфері національної безпеки, зокрема у частині застосування виняткових законодавчих інструментів для встановлення контролю над стратегічними підприємствами у період кризових ситуацій. 23 липня 2020 року було оприлюднено Указ від 22 липня 2020 року № 2020-892 та відповідну постанову міністерства (разом – Тимчасове регулювання), якими знижено порогове значення, що активує процедуру контролю за іноземними інвестиціями у Франції, зокрема щодо компаній, акції яких допущено до торгів на біржі. Ці Тимчасові положення поширюються винятково на інвесторів з-поза меж ЄС або Європейського економічного простору і залишалися чинними до 31 грудня 2021 року. Вказані зміни стали частиною антикризових заходів, ініційованих французьким урядом для захисту стратегічно важливих активів національної економіки в умовах негативного впливу пандемії COVID-19 [10].

Слід визнати, що міжнародна спільнота накопичила вагомий досвід протидії рейдерським загрозам, хоча далеко не всі країни вдалися до криміналізації відповідних діянь. У багатьох європейських державах захист прав юридичних осіб у сфері підприємництва забезпечується переважно в межах інститутів цивільного та господарського права. Це обумовлено, зокрема, високим рівнем правової та економічної культури, низьким рівнем корупційних проявів, прозорістю економічного управління та фактичною відсутністю тіньового сектору економіки. До таких країн належать, зокрема, Латвійська Республіка, Королівство Швеція, Королівство Нідерланди та ін. [26, с. 42].

У Кримінальному кодексі Республіки Молдова передбачено широкий набір кримінально-правових обмежень, що регламентують поведінку у сфері корпоративних правовідносин. Зокрема, до відповідних норм кримінального законодавства слід віднести: статтю 245-2 «Порушення вимог законодавства при веденні реєстру власників цінних паперів або інвестиційних паїв»; статтю 245-4 «Порушення нормативних положень щодо порядку укладання угод з майном господарських товариств»; статтю 245-5 «Навмисна відмова від розкриття та/або подання інформації, яка підлягає розголошенню згідно із законом, стосовно банківського або небанківського фінансового сектору»; статтю 245-9 «Створення перешкод у реалізації прав учасників (акціонерів) господарських товариств та протиправне позбавлення цих прав» [26, с. 45].

У контексті фінського досвіду вирішення подібних питань варто зазначити, що компетенція щодо їх розгляду належить Земельному суду. Загалом, визнаючи фіскальні інструменти ефективним засобом гарантування економічної стабільності, необхідно звернути увагу на специфіку земельного оподаткування у Фінляндії. Згідно з висновками сучасних науковців, особливість полягає в тому, що навіть земельні ділянки, які знаходяться у власності держави, підлягають оподаткуванню, а відповідні податкові надходження сплачуються безпосередньо до місцевих органів самоврядування, на території яких розміщені ці об'єкти. Внаслідок цього всі грошові потоки, пов'язані із користуванням землею, залишаються в межах муніципалітету, що, безперечно, може створювати додаткові виклики для загального економічного розвитку держави [33, с. 29].

Висновки. Підводячи підсумки вищенаведеного, варто наголосити: попри постійну еволюцію форм і способів виникнення рейдерських захоплень в Україні, запровадження позитивного міжнародного досвіду у сфері протидії злочинам, пов'язаним із незаконним заволодінням майном підприємства, установи чи організації, за допомогою спеціалізованих підрозділів поліції є вкрай актуальним. У зв'язку з цим системна кодифікація та подальше вдосконалення національного законодавства мають бути спрямовані на підвищення ефективності протидії рейдерським посяганням. Зазначимо, що іноземна практика у цій сфері є надзвичайно багатогранною, однак впровадження українськими правоохоронними органами інноваційних підходів та методик, які активно застосовуються у діяльності спеціалізованих поліційних структур за кордоном, матиме позитивний вплив на підвищення результативності боротьби з правопорушеннями, що стосуються протиправного привласнення активів суб'єктів господарювання на території України.

Список використаних джерел:

1. Фоменко А. Є. Досвід кримінологічної діяльності поліції республіки Польща. Юридична наука. № 7(97). 2019. С. 262-269.
2. Федулова І.М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2019. 216 с.
3. Коломійчук В.О. Правові засади кримінальної відповідальності та протидії рейдерству в Україні: дис. ... док-ра. філософії: 081. Хмельницький, 2022. 257 с.
4. Шляхи подолання рейдерства: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів і виконавців: аналітична довідка.

К.: Міжвідом. наук.-дослід. центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО, 2008. 127 с.

5. Ополінський А.О. Особливості рейдерства в Україні: інструменти запобігання і протидії протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 53. Том 2. 2018. С. 74-77.

6. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління: монографія / З. Б. Живко. Львів : ЛігаПрес, 2012. 256 с.

7. Грищенко Н. М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2019. 219 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/d2/auto/4/1.pdf>.

8. Гіденко Є.С. Зарубіжний досвід та українські реалії в боротьбі зі злочинністю. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1329/1/62.pdf>.

9. Yunin O., Sevrjuk V., Pavlenko S. Priorities of economic development of Ukraine in the context of european integration. Baltic Journal of Economic Studies. Riga: Publishing House "Baltija Publishing", 2018. Vol. 4. N. 3. P. 358–365.

10. Панфілова Д. Світовий досвід протидії рейдерству в аграрному бізнесі в умовах пандемії. URL: <https://unba.org.ua/publications/7040-svitovij-dosvid-protidii-rejderstvu-v-agrarnomu-biznesi-v-umovah-pandemii.html>.

11. Панасенко Р.А. Щодо визначення поняття "рейдерство". Держава та регіони, Серія: Право. 2009 р. № 4. С. 171-174.

12. Матеко А. І. Адміністративно-правовий механізм протидії рейдерству в Україні. Кваліфікаційна робота магістра, зі спеціальності 081 «Право». Суми : Сумський державний університет. Суми 2020. 105 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/81958/1/Mateko_Masters_thesis.pdf

13. Companies act 2006 – офіційний текст взятий з Інтернет-сайту Служби громадського інформування Великобританії (Office of Public Sector Information). – http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2006/pdf/ukpga_20060046_en.pdf.

14. Крутов В., Берлач Ю. Зарубіжний досвід протидії негативним проявам рейдерства, шляхи його застосування в Україні. Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 12. – С. 76-79.

15. ТОП-10 рейдерських атак за роки незалежності України. Прес-служба Українського інституту дослідження екстремізму. URL: <http://www.bukinfo.com.ua/show/news?lid=80088>.

16. Ганущак Т. В., Зубок А. М. Динаміка рейдерських атак на підприємства України. Економіка. Фінанси. Право. 2018. №10/1. С.21-25.

17. Колесник М. А. Зарубіжний досвід протидії рейдерству та можливості його використання в Україні. *Право і безпека*. 2010. № 5 (37). С. 11-16.

18. Закон про компанії (Акт про компанію) / Парламент Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії від 08.11.2006. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>.

19. Когут В.Є., Хорт І.В. Протидія рейдерству: досвід США, Великобританії та Австралії. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/93.pdf>.

20. Ширманова О., Лютіков П.С. Аналіз міжнародного досвіду протидії рейдерству та шляхи його застосування в Україні. Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2011» : у 5 т. / Запорізький національний університет. – Запоріжжя : Просвіта, 2011. – Т. 2. С.152-157.

21. Sixth Council Directive 82/891/EEC of 17 December 1982 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty, concerning the division of public limited liability companies / EEC. Brussels: OJ L 378, 31.12.1982. pp. 47-54.

22. Бегійович А. І., Безносок Т. Є., Будник Ю.А. Безпека акціонерних товариств: зарубіжний досвід та шляхи удосконалення. Суб'єкти господарського права: матеріали V Всеукраїнської науковопрактичної інтернет-конференції (12 грудня 2018 року). Ірпінь, Університет державної фіскальної служби України, 2018. С. 178-183.

23. Руденко-Сударєва Л. В. Збереження економічної безпеки функціонування господарюючих суб'єктів в умовах активізації корпоративних поглинань та рейдерських захоптів. *Незалежний аудитор*. 2013. № 3. С. 22-28.

24. Наход І.А. Кримінальна відповідальність за рейдерство: міжнародний досвід та перспективи впровадження в Україні. Кваліфікаційна робота на здобуття кваліфікаційного рівня магістр. Острог.2020. 113 с.

25. Черних Д. Протидія «рейдерству»: теоретико-правовий аспект. *Вісник прокуратури*. 2007. № 5. С. 64-69.
26. Когут В. Зарубіжний досвід протидії рейдерству. Збірник наукових статей студентів денної форми навчання, які здобувають освітній ступінь магістра за спеціальністю «Право» спеціалізації: «Правове забезпечення безпеки підприємницької діяльності», «Фінансове право». Частина 1. 2021. С. 40-46.
27. Бахуринський В. Досвід зарубіжних країн у кримінально-правовій протидії рейдерству. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020 № 8 (36), vol. 1. С. 157-162.
28. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за порушення прав на землю за законодавством Іспанії та Італії. Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації : матеріали міжнар. наук-практ. конф., 12–13 жовтня 2017 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2017. С. 327–331.
29. Живова Ю. В. Зарубіжний досвід у сфері боротьби з кримінальними правопорушеннями у земельних відносинах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023 № 65. С. 70-73.
30. Koeke J. The Market for Corporate Control in Germany: Causes and Consequences in Ultimate Share Ownership. – Mannheim : Centre for Economic Research (ZEW), 2000. – 39 p.
31. Тарашанська О.Б. Державна протидія рейдерству в корпоративному секторі економіки України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 2. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tobseu.pdf>.
32. Проніна О.В. Регулювання земельних відносин на прикладі зарубіжного досвіду. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 1. С. 76-82.
33. Афендікова Н. О. Протидія рейдерству на ринку землі в контексті забезпечення економічної безпеки національної економіки. *Агросвіт*. 2015. № 13. С. 28-32.
34. Payne J. Takeovers in English and German Law. Oregon : Hart Publishing, 2002. 208 p.